

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової соціальної програми
національно-патріотичного виховання
на період до 2025 року

Визначення проблеми, на розв'язання
якої спрямована Програма

Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (далі — Програма) базується на основі принципів національної самобутності Українського народу, його консолідації навколо спільного майбутнього, національної державності Українського народу, захисту незалежності, територіальної цілісності України та формування спільних ціннісних орієнтирів через дієву участь у процесі розбудови Української держави.

Програма ґрунтується на аналізі стану національно-патріотичного виховання, враховує індикатори ефективності і ціннісні орієнтири, визначені Стратегією національно-патріотичного виховання, затвердженою Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286, враховує комунікаційні цілі Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017—2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 21 лютого 2017 р. № 43, враховує засади державної політики щодо відновлення, збереження та вшанування національної пам'яті про боротьбу та борців за незалежність України у ХХ столітті, визначені Законами України “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті”, “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”, “Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху”, постановою Верховної Ради України від 12 травня 2015 р. № 373-VIII “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”.

Проблемами, що потребують розв'язання, є:

несистемний характер формування активної громадянської позиції для утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей Українського народу, національної самобутності;

низький розвиток громадсько-патріотичного, військово-патріотичного та духовно-морального виховання;

наявність у суспільній свідомості розбіжностей про історичне минуле нації, що створює підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів;

недостатня поінформованість населення України про історичні факти героїчної боротьби та визволення від поневолення Українського народу і здобуття незалежності України;

наявні наслідки деструктивного впливу на українське суспільство імперського, колоніального і комуністичного тоталітарного режимів;

відсутність цілісного національного мовно-культурного простору, стійкості його до зовнішнього втручання та сталої роботи з розвитку української мови;

наявний вплив держави-агресора в інформаційній, освітній, культурній сфері України;

відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики щодо національно-патріотичного виховання;

необхідність гармонізації законодавства та управлінських практик у сфері формування громадянської позиції із законодавством та кращими практиками держав Європейського Союзу та держав — членів НАТО, зберігаючи в основі національні цінності і традиції;

слабка взаємодія населення України із закордонними українцями;

мала частка осіб, які готові до захисту територіальної цілісності та незалежності України;

недостатній рівень охоплення населення України, зокрема дітей та молоді, проектами та заходами із національно-патріотичного виховання;

низький рівень співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства та впровадження вже існуючого механізму розвитку національно-патріотичного виховання;

недостатня кількість інститутів громадянського суспільства у сфері національно-патріотичного виховання.

Відповідно до результатів соціологічних досліджень простежується ряд загрозливих чинників:

“громадянин України” як ідентифікатор є домінуючим в усіх регіонах України, водночас на Заході таких респондентів найбільше — 72 відсотки, у Центрі обрали цю альтернативу — 66, на Півдні — 62, на Сході — 51 відсоток. У той же час за результатами опитування, проведеного соціологічною групою “Рейтинг” у 2019 році, 14 відсотків на Півдні та Сході України ідентифікують себе як радянську людину;

загрозлива ситуація з використанням української мови у родинному середовищі (батьки, бабусі і дідусі, рідні брати і сестри), якою

послугується менше половини населення України, — 46 відсотків (лише українською — 32,4, переважно українською — 13,6 відсотка), при цьому кожен четвертий використовує російську мову (переважно російську — 12,3, лише російську — 15,8 відсотка.). Колосальний розрив існує у разі регіонального розподілу — на Заході українською мовою в родині спілкуються 92,2 відсотка опитаних, на Донбасі — 0 відсотків. Це результати всеукраїнського опитування громадської думки, яке проводив Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) з 28 лютого по 11 березня 2019 р.;

занепокоєння викликає ситуація із готовністю у разі виникнення відповідної загрози відстоювати територіальну цілісність України із зброєю в руках — близько 55 відсотків респондентів на Сході не мають таких намірів. Дані соціологічного опитування “До Дня захисника України: жовтень 2018”, проведеного соціологічною групою “Рейтинг” у вересні — жовтні 2018 р.;

низький рівень сформованості цінності державної символіки і дій з її вшанування. Державні символи викликають почуття гордості лише у 25,7 відсотка населення України, а День незалежності України для 23 відсотків — це просто вихідний день, 4 відсотки українців вважають цей день історичною помилкою. Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведене Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва разом з Київським міжнародним інститутом соціології з 8 по 20 серпня 2019 р.;

непокоїть надзвичайно низьке залучення населення України до національно-патріотичних громадських об’єднань. Їх членами є лише 1,1 відсотка населення України, ще 61,3 відсотка респондентів нічого не знають про діяльність таких об’єднань. Результати експертно-аналітичного дослідження щодо формування стандартів національно-патріотичного виховання та визначення індикаторів ефективності здійснення заходів щодо національно-патріотичного виховання, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка на замовлення Мінмолодьспорту у 2017 році.

Отже, існує потреба у впровадженні цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання щодо формування української громадянської ідентичності, що сприятиме єдності та консолідації українського суспільства.

Програма потребує міжгалузевої взаємодії.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Об'єктивними причинами виникнення зазначених проблем є:

наслідки деструктивного впливу на формування національної свідомості українців, в тому числі імперського колоніального та тоталітарного режимів;

здійснення ситуативного, негативного зовнішнього та внутрішнього інформаційного впливу на громадян України;

слабкий інституційний розвиток інститутів громадянського суспільства національно-патріотичного спрямування, їх неготовність системно працювати для підвищення громадянської активності та формування української ідентичності.

Суб'єктивними причинами є:

відсутність протягом періоду існування незалежної України загальнодержавної політики, довгострокового, послідовного, конструктивного плану дій та комплексу взаємозв'язаних завдань і заходів із проведенням постійного аналізу та моніторингу в процесі їх реалізації у сфері національно-патріотичного виховання і формування громадянської ідентичності;

слабка координація і взаємодія між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, закладами освіти, культури, інститутами громадянського суспільства, молодіжними центрами, центрами національно-патріотичного виховання під час реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання.

Державна політика у сфері національно-патріотичного виховання потребує удосконалення з метою приведення у відповідність з потребами та викликами українського суспільства.

Тому для розв'язання зазначених проблем необхідно здійснити перехід до комплексної моделі державної політики національно-патріотичного виховання в Україні та забезпечити здійснення заходів відповідно до пріоритетів Програми.

Мета Програми

Метою Програми є удосконалення та розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) і загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення у сфері культури, економіки, науки, спорту, дієве сприяння

органам державної влади та органам місцевого самоврядування в захисті і охороні національної державності Українського народу, готовність до захисту державної незалежності і територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов'язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Єдність та незалежність України мають ключове значення для безпеки і стабільності в Європі.

Щоб забезпечити майбутнє України як незалежної держави, не допустити подальшого розвитку збройних конфліктів і зробити так, щоб країна отримала максимум переваг від поглиблення стосунків з Європейським Союзом, необхідно діяти комплексно.

Результати звіту про проведене восени 2017 року Лондонським Королівським інститутом міжнародних відносин Chatham House дослідження “Боротьба за Україну” свідчать про необхідність патріотичної та військової волі для побудови самостійної, незалежної держави. Розбудова ефективної та відповідальної управлінської вертикалі з громадською підтримкою модернізації країни є питанням національної безпеки.

Існує два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант полягає у застосуванні традиційного механізму організації роботи у сфері національно-патріотичного виховання — на основі діючої управлінської вертикалі: центральні органи виконавчої влади — місцеві держадміністрації — населення України. Проте така модель, як правило, майже цілком орієнтована на розв'язання проблем за рахунок бюджетних коштів, спрямована на дітей і молодь та обмежує можливості інших вікових категорій населення України, перешкоджає обміну досвідом та успішним практикам у сфері національно-патріотичного виховання між регіонами України, формує територіальні ідентичності, які мультиплікують регіональні потреби, що суперечить державним та загальнонаціональним інтересам і вимогам часу.

Другий варіант (оптимальний) передбачає формування цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання, в основі якої є поєднання управлінської вертикалі з інститутами громадянського суспільства, в тому числі через роботу дорадчого органу, який координує розвиток сфери національно-патріотичного виховання на міжвідомчому рівні, координаційних рад з питань національно-патріотичного виховання при місцевих держадміністраціях, центрів національно-патріотичного виховання з метою формування української громадянської ідентичності. Зазначений варіант також передбачає

піднесення ролі громадянина в суспільно-політичному житті держави та становлення його як одного із ключових суб'єктів державної політики у сфері національно-патріотичного виховання; дієву співпрацю із залученням представників громадянського суспільства; активне залучення інституту сім'ї до національно-патріотичного виховання; утвердження суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність); фінансування заходів з виконання Програми за рахунок державного, місцевого та інших бюджетів; створення умов для розвитку громадсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального виховання, науково-теоретичних і методичних засад національно-патріотичного виховання; підвищення можливостей для обміну досвідом та успішними практиками у сфері національно-патріотичного виховання між регіонами України та країнами євроатлантичного простору.

Оптимальний варіант розв'язання проблеми ґрунтується на основі принципів відкритості, рівності можливостей, реалістичності Програми, дієвому та відповідальному підході до виконання її заходів, а також безпосереднього залучення населення України, в тому числі осіб з інвалідністю, до її виконання незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного походження, майнового стану, місця проживання або інших ознак.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Цілісна загальнодержавна політика національно-патріотичного виховання повинна набути характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, інститутів громадянського суспільства для формування у населення України української громадянської ідентичності, високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй Українській державі.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

З метою раціонального використання ресурсів Програма передбачає концентрацію зусиль за такими пріоритетами:

Пріоритет 1. Формування української громадянської ідентичності — здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження суспільно-державних (національних) цінностей, розвитку громадянської ідентичності населення України

Пріоритет планується реалізовувати за такими напрямками:

підвищення ролі української мови як національної цінності;

проведення інформаційно-просвітницької роботи з метою донесення до населення України, закордонних українців змісту (суті) українських суспільно-державних (національних) цінностей;

подолання постколоніальних та посттоталітарних деструктивних наслідків у свідомості населення України;

популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України;

сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання;

подолання мовно-культурної меншовартості українців;

сприяння формуванню антикорупційної, політичної, правової, моральної та етичної форми суспільної свідомості;

запобігання проявам ксенофобії, українофобії, расової та етнічної нетерпимості в засобах масової інформації, інтернет-ресурсах, творах культури і мистецтва;

запобігання та профілактика негативних проявів поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму серед дітей та молоді шляхом залучення дітей і молоді до участі в заходах і проектах із національно-патріотичного виховання;

забезпечення проведення заходів національно-патріотичного спрямування, в тому числі приурочених до державних свят;

залучення учасників та ветеранів антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил до процесів національно-патріотичного виховання;

залучення населення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також внутрішньо переміщених осіб до процесів національно-патріотичного виховання;

підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України;

поглиблення співпраці з представниками закордонних українців у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо збереження і популяризації української мови, культури, а також формування національної ідентичності;

підвищення активної участі громадян в освітянській, науковій, управлінській діяльності через призму державотворення та підняття престижу України на світовому рівні;

залучення до системи національно-патріотичного виховання неформальних рухів молоді, зокрема футбольних вболівальників;

сприяння інформуванню про обов'язки і права громадянина для підвищення правової культури українського суспільства;

популяризація та збереження національного аудіовізуального продукту (національні фільми, кінохроніка, телепередачі, музичне відео тощо) національно-патріотичного, морально-духовного та науково-освітнянського тематичного спрямування в Україні та світі.

Пріоритет 2. Військово-патріотичне виховання — здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці та обороні України та підвищення престижу військової і спеціальної державної служби

Пріоритет планується реалізувати за такими напрямками:

формування оборонної свідомості (готовність громадянина до захисту України) населення України;

популяризація і підвищення престижу військової та спеціальної державної служби;

розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, військової науково-технічної творчості та інновацій;

формування розуміння і підтримки громадянами України державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та практичних кроків щодо зближення з НАТО, зберігаючи в основі українські національні цінності;

збільшення чисельності громадян (зокрема молоді), готових до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, та набуття ними необхідних компетенцій із початкової військової підготовки;

активне залучення громадян (зокрема молоді) до громадського сприяння безпеці і обороні України та набуття необхідних компетенцій у сфері безпеки і оборони;

вшанування захисників України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України;

формування шанобливого ставлення до героїв боротьби Українського народу за здобуття та незалежність України;

сприяння створенню та реалізації нової системи військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці та обороні України.

Пріоритет 3. Формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання — здійснення заходів, спрямованих на розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання

Пріоритет планується реалізувати за такими напрямками:

розроблення за участі наукових установ та представників інститутів громадянського суспільства методики, спрямованої на об'єднання суспільства навколо української державності та її майбутнього;

розроблення та впровадження стандартів, показників та критеріїв ефективності національно-патріотичного виховання;

підвищення рівня компетентностей особами, які працюють у сфері національно-патріотичного виховання або долучаються до впровадження державної політики в зазначеній сфері;

впровадження системи підготовки та мотиваційних чинників для громадських активістів, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

розроблення рекомендацій для роботи центрів національно-патріотичного спрямування та інших організацій, що реалізують проекти (заходи) з національно-патріотичного виховання;

включення проблематики національно-патріотичного виховання до дослідницьких програм та планів наукових установ і закладів освіти;

сприяння розробленню та виконанню планів дій та програм із національно-патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування разом з інститутами громадянського суспільства згідно з пріоритетними напрямками, визначеними у цій Концепції;

моніторинг діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства у сфері національно-патріотичного виховання.

Пріоритет 4. Підтримка та співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання

Пріоритет планується реалізувати за такими напрямками:

підтримка та інформування населення України про діяльність українських молодіжних громадських об'єднань, що заборонялись і переслідувались окупаційними та радянським режимами, в тому числі українського пластового руху (Пласт) та скаутського руху, Спілки української молоді, що збереглися в закордонних українців та відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності;

залучення громадян із сформованою національною (громадянською) ідентичністю до діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

організація та проведення конкурсів з визначення проєктів національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами

громадянського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка;

сприяння створенню центрів національно-патріотичного виховання на базі діючої мережі закладів, у тому числі шляхом їх реорганізації, перепрофілювання тощо з урахуванням потреб та фінансових можливостей регіонів;

координація діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, культури, інститутів громадянського суспільства, молодіжних центрів, центрів національно-патріотичного виховання;

розвиток напряму національно-патріотичного виховання у молодіжних центрах та закладах культури;

заснування на конкурсній основі премій для громадських активістів, які зробили вагомий внесок в утвердження громадянської ідентичності серед населення України на основі національних цінностей.

Процес виконання Програми передбачає здійснення комплексу експертно-аналітичних, організаційних, впроваджувальних і підсумкових оціночних заходів із застосуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Строк виконання Програми: з 2020 до 2025 року.

Очікувані результати виконання Програми,
визначення її ефективності

Виконання Програми дасть змогу:

створити цілісну загальнодержавну політику національно-патріотичного виховання в Україні;

збільшувати щороку рівень охоплення населення України заходами (проектами), які формують українську громадянську ідентичність на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність);

збільшувати щороку рівень охоплення молоді заходами (проектами), що спрямовані на збільшення чисельності, готової до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України;

збільшити кількість населення України, залученого до проектів (заходів) національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами громадянського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка;

провадити активну діяльність українських молодіжних громадських об'єднань, що заборонялись і переслідувались окупаційними та

радянським режимами, в тому числі українського пластового руху (Пласт) та скаутського руху, Спілки української молоді, що збереглися в закордонних українців та відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності;

збільшити кількість осіб, що пройшли навчання з підготовки активістів, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

забезпечити функціонування центрів національно-патріотичного виховання;

створити моніторингову систему, що використовуватиметься для визначення соціальної ефективності національно-патріотичного виховання.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних,
трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Видатки на виконання Програми здійснюватимуться за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів під час формування їх показників.
